

Gintarė NAVAKAUSKAITĖ
Vytauto Didžiojo universitetas

Praeities refleksijos Dalios Staponkutės, Akvilinos Cicėnaitės ir Vaivos Rykštaitės romanuose

Santrauka. Šiuolaikinėje (e)migrantų prozoje individualios patirtys atsiskleidžia globalių iššūkių fone, autobiografiškumą keičia įvairių istorijos ir kultūros realijų sankirtų refleksijos, daugėja kūrinių, kuriuose permąstoma sovietinė ir posovietinė praeitis. Šiame straipsnyje nagrinėjama, kokios (e)migrantinės patirtys vaizduojamos Dalios Staponkutės paralelinių istorijų romane „Vivat regina!“, bei analizuojama, kokias individualias ir kolektyvines patirtis atspindi praeities refleksijos Vaivos Rykštaitės romane „Lizos butas“ ir Akvilinos Cicėnaitės romane „Tylos istorija“. Straipsnyje atskleidžiama, kad paralelinių istorijų romano forma sudaro galimybę aktualizuoti tris skirtingas (e)migracines patirtis, kurios ryškina transnacionalų veikimą ir skirtingą emigracinio tapsmo greitį. Sovietinės, posovietinės ir tragiškos istorinės praeities refleksijose akcentuojamas (po)atminties ir užmaršties susikryžiuojimas bei trauminės patirtys.

Raktažodžiai: šiuolaikinė (e)migrantų proza, atmintis, užmarštis, transnacionalumas, (po)sovietinė praeitis.

Įvadas

Per pastarąjį dešimtmetį lietuvių (e)migrantų literatūros lauke, kuriame dominuoja moterys autorės, galima pastebėti tiek tematikos, tiek žanro pokyčių. Tapatybės problematikos bei adaptacijos svetimoje šalyje temos tebeegzistuoja, bet nebėra taip labai akcentuojamos. Tebepopuliarūs (ne)sėkmių naratyvai, autoterapiniai (Vilmos Kavos, Erikos Umbrasaitės knygų) ir meilės (Jolitos Herlyn, Linos Ever) romanai. Tačiau vis dažniau iškyla nestabilumo, globalaus pasaulio iššūkių temos (Valdo Papievio „Ėko“ (2021), Akvilinos

Cicėnaitės „Anglų kalbos žodynas“ (2023)), įvairių kultūros ir istorijos realiųjų sankirtų (Dalia Staponkutė „Vivat regina!“ (2024)), sovietinės ir posovietinės, tragiškos istorinės praeities refleksijos (Juttos Noak „Raudonos pelytės“ (2017), A. Cicėnaitės „Tylos istorija“ (2017), Vaivos Rykštaitės „Lizos butas“ (2020)). Pažymėtina, kad kai kurie autoriai savo kūryboje (e)migrantinę patirtį išryškina jau ne autobiografiškuose tekstuose, o kurdami fikcinius veikėjus ar literatūriškai vaizduodami istorines asmenybes (D. Staponkutės naujausias romanas). Dominuojantis romano žanras fragmentuojasi: atsiranda koliažinių dvikalbių romanų (Vaivos Grainytės „Rožės ir bulvės“¹ (2022)), alegorinių pasakojimų (V. Papievio „Ėko“ (2021)²), paralelinių istorijų romanų (D. Staponkutės „Vivat regina!“), daugėja novelių knygų (J. Noak „Violetinė suknelė“, 2024), toliau eksperimentuojama jungiant įvairiažanrius tekstus (Paulinos Pukytės „Lubinas ir seradėlė“, 2021).

Pernai pasirodęs D. Staponkutės romanas „Vivat regina!“ sulaukė Lietuvos skaitytojų susidomėjimo, bet dar nebuvo analizuotas literatūrologų tyrimuose. Naujausias autorės romanas skiriasi nuo ankstesnių jos kūrinių – autobiografiškų eseistikos rinkinių. Paralelinių istorijų romane vaizduojamos dviejų valdovių – Kipro karalienės Kotrynos Kornaro ir LDK kunigaikštienės bei Lenkijos karalienės Barbaros Radvilaitės – gyvenimo istorijos. Anot autorės, per šias dvi herojes „atsiskleidžia vienas bendras Europos paribių likimas, praeitis ir dabartis“³. Visgi, straipsnio autorės nuomone, D. Staponkutės romane itin reikšminga įvairių (e)migracinių patirčių tematika.

Lietuvių (e)migrantų prozoje daugėja kūrinių, kuriuose permąstoma sovietinė ir posovietinė praeitis. Pažymėtina, kad pastaroji – posovietinė – praeitis įvairiose medijose vis dažniau ne tik reflektuojama, bet ir romantizuojama kaip išsilaisvinimo euforijos, permainingų, atsivėrusių galimybių, tautos tapatybės konstravimo metas. Sovietinės, posovietinės ir tragiškos istorinės praeities refleksijose aktualizuojamos trauminės patirtys, (po)atmintis ir užmarštis, jų susikryžavimas, kartais – nostalgiški prisiminimai ir sentimentalios jausenos. Šiuolaikinės lietuvių (e)migrantų literatūros kontekste tokių refleksijų pavyzdžiai yra A. Cicėnaitės romanas „Tylos istorija“ (2017) ir V. Rykštaitės romanas „Lizos butas“ (2020).

Romano „Lizos butas“ centre – pirmojo Lietuvos nepriklausomybės dešimtmečio fone bręstanti asmenybė, kartu išryškinama atminties, nostalgijos ir užmaršties tematika. Viešojoje erdvėje galima rasti šios knygos apžvalgų, tačiau (e)migrantų literatūros kontekste knyga nebuvo nagrinėta. A. Cicėnaitės romane „Tylos istorija“ per keturių vienos šeimos moterų perspektyvą atskleidžiamas Lietuvos istorinis kontekstas. Kūrinyje reikšminga tylos metafora ir kultūrinės bei individualios trauminės patirtys, kurios analizuotos jaunųjų

¹ Kėblu nuspręsti, ar V. Grainytės kūrybą galima priskirti (e)migrantų literatūros laukui. Autorė gyvena Lietuvoje, bet daug keliauja po pasaulį su operos „Saulė ir jūra“ gastrolėmis. Knygą „Rožės ir bulvės“ kūrėja rašė migruodama tarp dviejų erdvių – Lietuvos ir Kanados. Romano veikėjas Deivis, su partneriu gyvenantis Kanadoje, yra autorės *alter ego*.

² Viešojoje erdvėje V. Papievio knyga „Ėko“ dažnai apibūdinama kaip romanas, tačiau, šio straipsnio autorės nuomone, toks įvardijimas netikslus – kūrinys galėtų būti vadinamas apysaka arba alegoriniu pasakojimu.

³ Staponkutė, Dalia, *Vivat regina!* Vilnius: Apostrofa, 2024, 445.

literatūrologų darbuose.⁴ Ši autorės knyga, kaip pažymi rašytoja Sandra Bernotaitė, „buvo sutikta kone visiškai tyla“⁵; galima svarstyti, kad tai nulėmė pasirinkta „neegzotiška tema“.

Straipsnyje analizuojami D. Staponkutės, A. Cicėnaitės ir V. Rykštaitės romanai. Pasirinktų šaltinių analize siekiama išsiaiškinti, kokios (e)migrantinės patirtys vaizduojamos paralelinių istorijų romane, taip pat kokias individualias ir kolektyvines patirtis atspindi praeities refleksijos naujausioje lietuvių (e)migrantų prozoje.

Metodologija

(E)migrantų literatūros tyrimuose gana dažnai remiamasi pokolonijine teorija, hibridiškumo modeliu ir trečiosios erdvės konceptu, kurį išplėtojo literatūros tyrinėtojas Homi K. Bhabha. Tačiau tarpinės erdvės konceptą ir jo taikymą literatūrologai neretai kritikuoja, ypač turėdami omenyje šiuolaikinę (e)migrantų literatūrą. Steno Pultzo Moslundo nuomone, apskritai nėra jokio pastovaus tapatumo ir jam priešingos identiteto fragmentacijos (hibridiškumo): yra skirtingi hibridiškumo tipai, kuriuos sudaro greičio skalė, t. y. didelis tapsmo greitis (išcentrinė jėga) ir lėtesnis tapsmo greitis (įcentrinė jėga).⁶ Anot Dalios Satkauskytės, būtent lėtas tapsmo greitis atspindi šiuolaikinėje lietuvių diasporos kūryboje, nes emigracinį tapsmą lėtina vyraujantis tėvynės ilgesys, svetimumo jausmas arba tokiuose tekstuose apskritai sunku pastebėti emigranto statusą, nes tapatinamasi tik su kilmės vieta. Taip pat reikšmingas dėmuo yra tai, kad lietuvių (e)migrantų literatūra teberašoma lietuviškai ir labai dažnai orientuojantis būtent į Lietuvos skaitytojus.⁷

Prof. Eglė Kačkutė, akcentuodama XXI a. ekonominių migrantų kontekstą, kuriame randasi ir (e)migrantų kūryba, siūlo vartoti sociologijoje jau įsitvirtinusių terminus „transnacionalumas“ ir „transmigrantai“. „Esminis transnacionalumo elementas yra transmigrantų (sic) dalyvavimo gimtojoje ir priimančioje visuomenėse daugialypiškumas.“⁸ Transnacionalizmo teorinė prieiga kvestionuoja išvykusiųjų integracija ir asimiliacija naujoje visuomenėje grįstas migracijos teorijas bei siūlo „imigranto“ sąvoką keisti į „transmigranto“ – taip akcentuojamas šiuolaikinių migrantų gebėjimas vienu metu palaikyti įvairialypius ryšius su keliomis visuomenėmis.⁹ Šiuolaikinėje lietuvių (e)migrantų kūryboje (pvz., V. Papievio, A. Cicėnaitės ir kitų) nebėra itin akcentuojamas „čia“ ir „ten“ kontrastas, „namai“ gali būti susikuriami keliuose skirtingose, valstybių sienomis atskirtose vietose,

⁴ Pavyzdžiui, Gintarės Lukoševičienės magistro baigiamajame darbe ir Arinos Valuckaitės bakalauro baigiamajame darbe.

⁵ Bernotaitė, Sandra, „Trečiosios vertės gimimas Akvilinos Cicėnaitės romane „Anglų kalbos žodynas“, *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos* 2 (2022), 201.

⁶ Moslund, Sten Pultz, *Migration Literature and Hybridity: The Different Speeds of Transcultural Changes*. London: Palgrave Macmillan, 2010.

⁷ Satkauskytė, Dalia, „Lėtas tarpkultūrinis tapsmas“ ir jo vertės naujausioje lietuvių emigrantų literatūroje“, *Žmogus ir žodis* 2 (2012).

⁸ Kačkutė, Eglė, „Apie kultūrinį (ne)priklausymą“, *Bernardinai*, 2013 gruodžio 28, žiūrėta 2025 sausio 23, www.bernardinai.lt/2013-12-28-egle-kackute-apie-kulturini-ne-priklausyma/.

⁹ Daukšas, Darius, „Namai „čia“ ir „ten“: namų konstravimo sampratos (lietuviškoje) migracijoje“, *Lituanistica* 3 (2021).

o kartais apskritai atsisakoma kategoriško namų „įvietinimo“ (pvz., A. Cicėnaitės romane „Anglų kalbos žodynas“ minima būsena *homefree*): „Šiuolaikiniai nomadai, transmigrantai turi daug namų ir tampa benamiais daugybę kartų. Jie nebesijaučia išvietinti, laiko savo buvimą svetur ar galimybę bastytis po pasaulį privilegijuota padėtimi.“¹⁰

Kadangi lietuvių (e)migrantų literatūros lauke daugėja praeities refleksijų, straipsnyje romanų analizei pasitelkti Aleidos Assmann atminties ir užmaršties bei Marianos Hirsch poatminties teoriniai konceptai. A. Assmann yra išskyrusi keturias atminties formas (individualiąją, socialinę, politinę ir kultūrinę), bet tyrimuose dažniausiai remiamasi dviem – individualia ir kolektyvine, kurios nuolat sąveikauja ir susikerta.¹¹ Pvz., individuali (ir dažnai trauminė) patirtis gali tapti svaria kolektyvinės atminties dalimi. Grožinėje literatūroje egzistuoja daugybė užrašytų asmeninių trauminių patirčių, nulemtų istorinio laiko. Visgi šiuolaikinėje literatūroje šias patirtis dažnai perteikia jau ne patyrusieji jas tiesiogiai, o jų palikuonys, vadinamoji antroji (kartais – ir trečioji) karta. Jaunesniajai kartai perduotą atmintį Marianne Hirsch apibrėžia kaip poatmintį. Profesorė ją sieja su atminties perkūrimu (ne atkūrimu) pasitelkiant kūrybą, projekciją, vaizduotę. Nuo „atminties“ ir „poatminties“ sąvokų neatsiejama „užmaršties“ sąvoka. Anot A. Assmann, nederėtų atminties ir užmaršties laikyti absoliučiomis priešybėmis, verčiau „analizuoti, kaip jos susikryžiuoja, kaip uždengia viena kitą“¹².

A. Assmann apibrėžia septynias užmaršties formas: 1) *automatinė* (kartų kaita, materialinis atsinaujinimas); 2) *išsaugančioji* (pvz., archyvuose saugomi visuomenei neaktualūs rašytiniai tekstai); 3) *selektyvioji* (filtruoja perteklinę informaciją, kad atmintyje išsaugotume esminius dalykus); 4) *baudžiamoji arba represyvioji* (dažniausiai pasitelkiama totalitarinių režimų); 5) *ginamoji* – sauganti nusikaltėlius; 6) *konstruktyvioji* (kai nususukama nuo praeities, stengiamasi pradėti gyventi nauju būdu); 7) *terapinė* (į praeitį atsigręžiama siekiant atsikratyti slegiančios trauminės naštos). Pasirinktuose analizuoti romanuose (V. Rykštaitės ir A. Cicėnaitės) bene ryškiausiai atsispindi automatinė, konstruktyvioji ir terapinė užmaršties formos.

(E)migrantinė patirtis paralelinių istorijų romane

Pernai pasirodęs D. Staponkutės paralelinių istorijų romanas „Vivat regina!“ gerokai skiriasi nuo ankstesnių autorės kūrinių. Debiutiniame esė rinkinyje „Lietumi prieš saulę“ (2007) nagrinėjama gyvenimo tarp Lietuvos ir Kipro tema, gvildinamas santykis su gimtąja kalba, taip pat tapatybės problematika. Antroji autorės knyga „Iš dviejų renkuosi trečią: mano mažoji odisėja“ (2014) – irgi esė rinkinys, kuriame tęsiama dviejų skirtingų kraštų refleksija, per mišrios šeimos vaizdavimą aktualizuojama duali tapatybė, išryškinama trečioji erdvė, kuri pasireiškia kaip dvasinė būsena.

¹⁰ Laurušaitė, Laura, *Literatūra, mobilumas, imago: lietuvių ir latvių XXI a. (e)migracijos patirtys*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019, 296.

¹¹ Assmann, Aleida, 2006, „Memory, Individual and Collective“, in Goodin, Robert ir Tilly, Charles (eds.), *The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis*. Oxford, New York: Oxford University Press, 210–224.

¹² Assmann, Aleida, *Užmaršties formos*. Vilnius: Kultūros barai, 2021, 13.

Naujausia rašytojos knyga pirmiausia išsiskiria žanru kaip paralelinių istorijų romanas. Šis romano įvardijimas siejamas su graikų filosofo Plutarcho rašytais paralelinėmis graikų ir romėnų biografijomis. Anot autorės, šio žanro įvardijimo nereikėtų gretinti su istoriniu romanu: „Tai integraliai gyvenimiška, dokumentiška ir liūdna knyga, ir jei kas nors ieško pa-ra-le-lių su istoriniu romanu *per se*, nelabai atras.“¹³ Užsienio autorių tyrimuose paralelinių istorijų romanas apibūdinamas kaip pasakojimas, kuriame pateikiamos kelios siužeto linijos arba kelių skirtingų veikėjų istorijos. Iš pažiūros skirtingas istorijas tarpusavyje susieja bendra tema, įvykis ar veikėjas.¹⁴ Tikėtina, kad lietuvių prozoje būtų galima rasti tokio romano formos pavyzdžių, tačiau D. Staponkutė pirmoji savo knygą įvardijo paralelinių istorijų romanu.

Romane „Vivat regina!“ autobiografiškumą keičia dviejų istorinių asmenybių – Kipro karalienės Kotrynos Kornaro ir Lietuvos didžiosios kunigaikštienės ir Lenkijos karalienės Barboros Radvilaitės – gyvenimo vaizdavimas. Nors dviejų istorinių asmenybių gyvenimą skiria beveik šimtmetis, Kotrynos Kornaro ir Barboros Radvilaitės biografijas romane susieja emigracija, istorinio laiko nulemtos ribotos moters (nors ir valdovės) autonomijos ir meilės tematika. Kotryna, gimusi Venecijoje, išvyksta į Kiprą susituokti su nepažįstamu šio krašto karaliumi Jokūbu II, kurį gana greitai pamilsta. Jam netikėtai mirus Kotryna tampa ne tik Kipro, bet ir Jeruzalės bei Armėnijos karaliene. Barboros tėvynė – Lietuva, kurioje ji įsimyli Lietuvos didįjį kunigaikštį Žygimantą Augustą. Po slaptų vestuvių Vilniuje ir sutuoktiniui tapus Lenkijos karaliumi, Barbora turi išvykti iš gimtojo krašto. Abiejų valdovių istorijose randama sąsajų, tačiau Kotrynos ir Barboros santykis su kilmės ir emigracijos vietomis priešingas.

Romane vaizduojama Kotryna susižieduoja būdama keturiolikos metų, tačiau į Kiprą atvyksta dar po ketverių metų. Laukdama kelionės, veikėja romantizuoja svetimą šalį, kuri jai asocijuojasi su dar nepažinta egzotika ir materialine gausa: „Titulas „Kipro karalienė“ keturiolikmetei siejosi <...> su rytietiška pasaka apie tolimus egzotiškus kraštus, iš kur į Veneciją sugrįžta laivai su raštuotais kilimais ir spalvotais fazanais, džiovintais vaisiais ir kitomis gėrybėmis: riešutais, prieskoniais ir brangakmeniais.“¹⁵ Prieš iškeldijant būsimo Kipro karalienės ryšys su kilmės vieta įtvirtinamas oficialia ceremonija – jai suteikiamas Venecijos dukros titulas: gimtasis kraštas Kotryną įsidukrina įstatymu, o tai reiškia nuolatinę pareigą tėvynei. Atvykusi į Kiprą, Kotryna stengiasi kuo greičiau perprasti rūmų intrigas ir prisitaikyti, tačiau, netikėtai mirus vyrui, o paskui – ir sūnui, suvokia esanti beteisė, galios neturinti valdovė, tapusi įkaite svetimame krašte. Visgi kilmės vietos įvaizdis gyvenant svetur taip pat smarkiai pakinta, įgauna neigiamą atspalvį: „[G]imtoji Venecija primena jai godų valdovą, trokštantį svetimo turto <...>. Dviveidžius Janus primena ir Kipro aristokratai, kasmet keičiantys tikėjimą ir net pavardes. Nors visi jie – karalienės vasalai, bet lengvai išduos ją <...>.“¹⁶

¹³ Opolskaitė, Daina, „Dalia Staponkutė: Nieko nėra, tik ugnis“, *Metai* 10 (2024), žiūrėta 2025 vasario 9, <https://www.zurnalasmetai.lt/?p=22864>.

¹⁴ Koss, Melanie D., „Young Adult Novels with Multiple Narrative Perspectives: The Changing Nature of YA Literature“, *The ALAN Review*, 2009, vol. 43, no. 3, <https://doi.org/10.21061/alan.v36i3.a.9>.

¹⁵ Staponkutė, Dalia, *Vivat regina!* Vilnius: Apostrofa, 2024, 47.

¹⁶ *Ibid.*, 163.

Kipro karalienė, nors palaužta negandų, stengiasi neprarasti valdovės statuso ir pradeda jausti simpatiją kipriečių tautai, tarsi perima šios tautos mąstyseną ir to neslepia nuo savo artimųjų venetų. Dėl vis didėjančios grėsmės gyvybei Kotryna turi perduoti Kipro valdymą Venecijai (įvykdyti Venecijos dukros pareigą) ir sugrįžti į gimtąjį kraštą. Sugrįžimas skatina ilgesio ir nostalgijos svetimam kraštui jausenas, Kipras Kotrynai tampa ypač artimas, siejasi su saugumu ir mylimais žmonėmis, o kilmės vieta rodosi atgrasi, nuolat kenkianti, nulėmusi visas asmenines tragedijas. Nostalgija jau nebepasiekiamam kraštui tokia stipri, kad veikėja tikisi į jį sugrįžti po mirties: „[J]i iškeliaus į Kiprą, tik ne taip, kaip tikėjosi... Iškeliaus jos siela padebesiais ir sutiks visus, kurių kadaise neteko...“¹⁷ Gyvenimo pabaigoje Kotryna, reflektuodama savo patirtį, kelia savivokos klausimus, taip iškyla dvilypė tapatybė: „Jos širdyje tebėra gyva dramų užgrūdinta kiprietė, o išorė liudija apie pasidavusią venetę.“¹⁸

Barboros ryšys su tėvyne ir svetima šalimi visiškai priešingas. Jau keliaudama į Lenkiją, ji liūdi dėl to, kad palieka tėvynę, o svetimoje šalyje yra nelaukiama, jaučiasi visiškai svetima, jos titulo nepripažįsta vietos aukštuomenė ir sutuoktinio šeima. Atvykusi į naujuosius namus – Vavelį, Barbora nebando prisitaikyti, atvirkščiai, stengiasi esamą aplinką padaryti artimesnę lietuviškajai:

Ji nesidrovėdama dėvėjo lietuviško stiliaus rūbus, pasiūtus iš margaspalvių audinių, nešiojo neįprastas lenkų madai siauras, prigludusias prie kūno, pabrėžiančias figūrą sukneles su iškirpte ir pūstomis rankovėmis. <...> Barbora vieną po kito įvedė lietuviškus papročius ir per gana trumpą laiką pakeitė kasdienę Krokuvos rūmų gyvenimą.¹⁹

Lietuvinti svetimą aplinką skatino tiek tėvynės ilgesys, tiek nostalgiški meilės prisiminimai, kurie sietini būtent su buvimu Lietuvoje. Kaip ir Kotryna, Barbora į „prarastąjį rojų“ siekia sugrįžti jau po mirties, paskutinė jos valia – „būti palaidota Vilniuje, kur kartu su juo [Žygimantu Augustu] praleido laimingiausius metus“²⁰.

Barboros ir Kotrynos istorijas skiria laikas ir visiškai skirtingi kraštai, tačiau autorė į pasakojimą įtraukia šias dvi valdoves susiejantį veikėją Chrizostomą – Kotrynos nesantuočinį sūnų, Bonos Sforcos, o vėliau – ir Žygimanto Augusto mokytoją ir patikėtinį, kuris tapo reikšmingu palydovu ir Barboros Radvilaitės gyvenime. Mokytojas graikas Chrizostomas susijęs tiek su Kipro, tiek su Krokuvos ir Vilniaus dvarais, nuo pat jaunystės yra keliautojas, besiblaškantis tarp įvairių kraštų, jo patirtis atspindi nomadiškumą. Paskutinioji šio veikėjo atrasta vieta – Lietuva, kuri jam siejosi su barbarų kraštu, tačiau čia atvykęs Chrizostomas jaučiasi atradęs naująją Arkadiją²¹. Šio veikėjo patirtis taip pat neatsiejama nuo nostalgiškų jausenų. Keliaudamas po svetimus kraštus, jis ieško gimtojo krašto atspindžių: „[J]i iškankinusi beribė nostalgija, nes Vilniuje jis taip ir liko graiku; kadaise visoje Romos imperijoje ilgesingai ieškojo prarasto Konstantinopolio, o nūnai visoje Len-

¹⁷ *Ibid.*, 240.

¹⁸ *Ibid.*, 237.

¹⁹ *Ibid.*, 412.

²⁰ *Ibid.*, 429.

²¹ Arkadija – Graikijos pietuose esantis civilizacijos nepaliestas kraštas, graikų ir romėnų poetų vaizduotas kaip idiliška vieta.

kijoje ir Lietuvoje tebeieško Arkadijos.²² Chrizostomas, permąstydamas savo klajones, svarsto apie namų įvietinimą ir palygina žmogų su sraige, kuri nešiojasi namus kartu su savimi: „Žmogus – lėta sraigė – keliauja per pasaulį su savo namais ant pečių, ši našta nei sraigėi, nei žmogui nėra sunki. Gimę ją nešioti, nemoka gyventi kitaip.“²³ Iš šio veikėjo perspektyvos akcentuojama, kad būtent namų ir konkrečios vietos susaistymas nulemia žmogaus vidines kančias išvykus svetur, o pats išvykimas, drauge netenkančiam namų, tokiu atveju prilygsta išvaramui iš rojaus. Chrizostomas kelia klausimą, ar apskritai verta turėti namus, jei žmogus iš prigimties yra klajoklis: „[A]r verta iš viso juos [namus] turėti? Juk žmogaus siela mėgsta klajoti, ji nuskrieja toli, nepaisydama nei sienų, nei kapo, ir ji laikosi ne žmogaus, o dievų įstatymų.“²⁴

Taigi, D. Staponkutės paralelinių istorijų romane trys veikėjai iliustruoja skirtingas (e)migrantiškas patirtis ir tris savo vietos ieškančių žmonių tipus. Kotrynos patirtis atspindi greitą emigracinį tapsmą: veikėja junta tapatybės dvilypumą, o priimančioji šalis (angl. *hostland*) tampa gerokai reikšmingesnė už kilmės vietą. Barboros patirtį galima sieti su lėtu tapsmu: veikėja ilgisi tėvynės, kitoje šalyje jaučiasi svetima, identifikuoja tik su kilmės vieta. Chrizostomo patirtis ryškina transnacionalumą ar netgi nomadiškumą: kilmės vieta jam reikšminga, kituose kraštuose jis suvokia esąs svetimas, tačiau gimtojo krašto nesusieja su tikraisiais namais, apskritai atsisako įsivietinti. Romanas „Vivat regina!“ žymi žanrinę D. Staponkutės kūrybos slinktį – nuo eseistikos iki paralelinio istorijų romano svarstant (e)migrantines ir tapatybės problemas bei „namų“ reikšmę.

Sovietinės, posovietinės ir tragiškos istorinės praeities refleksijos

Tiek viešojoje erdvėje (turint omenyje medijas, socialinius tinklus), tiek mene, literatūroje vis labiau aktualizuojama ir neretai romantizuojama posovietinė praeitis, t. y. laikas po 1990-ųjų metų, kai Lietuva atkūrė nepriklausomybę. Nors posovietinio laikotarpio pradžia gana aiškiai apibrėžta, nėra vienos nuomonės, kada jis baigėsi ir ar apskritai baigėsi. Politiniu požiūriu posovietmečio pabaigą galima sieti su 2004-aisiais, kai Lietuva tapo Europos Sąjungos ir NATO nare. Tačiau posovietinis mąstymas ir kultūrinės nuostatos staiga neišnyko – viešajame diskurse jos gali būti jaučiamos ir šiandien. Todėl posovietinis laikotarpis kartais (ypač kultūros studijose, sociologijoje) gali būti laikomas dar nesibaigusiu procesu, susijusiu su sovietinės praeities refleksija ir įveika.²⁵

Lietuvių (e)migrantų literatūros lauke taip pat pasirodė prozos kūrinių, kuriuose reflektuojamas posovietmečio laikas (nuo XX a. 10 dešimtmečio iki apytikriai XXI a. pirmojo dešimtmečio), pvz., V. Rykštaitės romanas „Lizos butas“ (2020) ar A. Cicėnaitės

²² *Ibid.*, 313.

²³ *Ibid.*, 387.

²⁴ *Ibid.*, 390.

²⁵ Budreckaitė, Valda, „Glaudžiai įsipynusi į dabartinį Nepriklausomybės laikotarpį: posovietinės transformacijos vieta socialinės atminties žemėlapyje šiuolaikinėje Lietuvoje“, *Filosofija. Sociologija* 34 (4) (2023), 410–421.

„Tylos istorija“ (2017). Tiesa, pastarajame romane posovietmetis jungiamas su kitais laikotarpiais: sovietmečiu, pokariu, karo metais, tarpukariu.

V. Rykštaitės romane vadinamųjų „laukinių devyniasdešimtųjų“ ir ankstyvųjų 2000-ųjų fone vaizduojamas asmenybės vystymasis nuo vaikystės iki brandos. Vientisą pasakojimą pagrindinė veikėja stengiasi konstruoti lipdydama asmeninius prisiminimus, tarp kurių kartais randasi laiko pertrūkių, ypač kalbant apie protagonistės vaikystę. Romane svarstoma apie atminties nepatikimumą, kai paviršiun iškyla daugiausia malonūs prisiminimai. Pasakotoja atmintį metaforiškai apibūdina kaip senamiesčio dailininką, kuris nuolat tapo tai, kas jam gražu: „moters batą, žieduotą ranką, atremtą į bažnyčios klapto atlošą, balandį, snapu sučiupusį saldainio su vėžiuku popieriuką“²⁶. Kartu akcentuojamas atminties ir užmaršties, daugiausia selektyviosios, susikryžavimas:

Aiščiai matau šitą atsiminimų eigą esant nelogišką, neįmanomą. Kad toje trumpoje naktyje tarp kelionės į slaptą sandėlį ir išaušusio speiguoto ryto tilpo mėnuo vasaros ir cielas ruduo <...>. Pirmos Kalėdos naujame bute, mamos žiemos atostogos ir Sausio tryliktosios naktis besiblaškant tarp kaimynų ir televizoriaus. Bet to nėra, nieko nėra – tik tvanki vasaros diena, per naktį pavirtusi į speigą, kuomet trečiadienį visi skubėjo išsikeisti šeštadienį jau nebegaliosiančių penkiasdešimties ir šimto rublių kupiūrų.²⁷

Protagonistės pasakojime individuali atmintis neretai susipina su kolektyvine. Pavyzdžiui, prisiminimai apie namuose vykusius pokyčius, t. y. remontą, susiejami su permainų ir išsilaisvinimo iš okupacinės sistemos siekiančių tautų susivienijimu – Baltijos keliu. Vaizduojant įvairius veikėjos brendimo tarpsnius, remonto metafora išlieka itin reikšminga: pasakojimą apie nuolatinius namų atnaujinimus gyvenimo sąlygoms pagerinti galima sieti su atsikūrusios valstybės sparčiu persitvarkymu ir judėjimu pirmyn vejantis sovietų okupacijos nepatyrusias Europos valstybes.

Romane pasakotoja mini simbolines Kauno vietas: tiek iki šių dienų išlikusias (pvz., Kauno rotušę, Kunigų seminariją, Muzikinį teatrą), tiek jau pakitusias ar laikui bėgant išnykusias (pvz., kavinę „Tulpę“). Kauno senamiesčio vietos, kuriose pagrindinė veikėja leidžia vaikystės, o vėliau – ir paauglystės dienas, vaizdžiai įsitvirtinusios atmintyje, prisiminimuose: „Neprisimenu pagrindinės gatvės nuo valgyklos iki rotušės – maždaug penkios minutės kelio pėsčiomis. Užtat iki šiol žinau visus kiemus, kiemelius, jų bromas ir bromeles, kurių daugumą vėliau užmūrijo ar išgriovė turtingesni naujakuriai“²⁸. Citatoje minimas materialinis atsinaujinimas žymi automatinę užmarštį, tačiau individuali atmintis leidžia tarsi įamžinti tai, kas laikui bėgant išnyksta ar itin pakinta.

V. Rykštaitės romanas kupinas nostalgiskų prisiminimų, kurie tarsi užgožia neigiamus to meto atspalvius (pvz., ekonominius sunkumus, didelį nusikalstamumą). Kūrinyje vaizduojamą mikroaplinką (namus, šeimą) galima apibūdinti kaip disfunkcinę: pasakotojos motina vis keičia vyrus, kuriems mergaitė priskiria tėvo vaidmenį, kartu vis kinta šeimos sudėtis, narcisistinė asmenybė pasižyminti motina dukrą moko, kaip „tvarkytis“ su vyrais, paaugusi pagrindinė veikėja turi perimti buitines darbus ir kita. Atsižvelgiant į romane

²⁶ Rykštaitė, Vaiva, *Lizos butas*. Vilnius: Tyto alba, 2017, 46.

²⁷ *Ibid.*

²⁸ *Ibid.*, 23.

vaizduojamą istorinį laiką ir protagonistės šeiminę aplinką, galima svarstyti apie traumines patirtis. Knygos autorė interviu yra kalbėjusi, kad šiame romane siekė pavaizduoti stiprų motinos ir dukros ryšį, kuris išlieka nepaisant nedarnios šeimos ir permainingo laikmečio konteksto: „Šįkart tiesiog norėjau parodyti, kad net ir didelių istorinių įvykių kontekste vaikui svarbiausia yra vaikystė. Netgi kai keičiasi valiutos, tėčiai ar šalies pavadinimas, vaikui tai tėra epizodai – svarbiausia jam vis tiek yra santykiai su tėvais.“²⁹ Visgi romano pabaigoje protagonistė apmąsto motinos veiksmų ir dažnai kitos šeimos sudėties įtaką jos asmenybei: „Ilgai mačiau save per vyrus, nes turbūt šitaip mačiau mamą. <...> [J]aučiausi privalanti patirti visus mamos vyrų tipažus, kad galėčiau viską pradėti iš naujo ir rimtai <...>.“³⁰ Kadangi protagonistė pabrėžia siekį viską pradėti iš naujo, galima svarstyti apie šį pasakojimą kaip apie A. Assmann apibrėžtos terapinės užmaršties įrankį. Kūrinio pasakotoja yra suaugusi moteris, kuri, atkurdamą tam tikrus prisiminimus, reflektuoja savo patirtį įvairiais brendimo tarpsniais. Romane protagonistė, kalbėdama apie praeitį, siekia suprasti save, atsikratyti šeimoje išgyventų traumuojančių patirčių ir tarsi užmaskuoti jas nostalgiskomis jausenomis.

A. Cicėnaitės romane „Tylos istorija“ akcentuojama trauminė patirtis, skaudūs prisiminimai, nulemti patirtų išgyvenimų sudėtingais laikais – tarpukariu, karo metais, sovietmečiu. Pirmasis Lietuvos nepriklausomybės dešimtmetis vaizduojamas ne tik kaip tautos, bet ir kaip asmeninio išsilaisvinimo metas. Kūrinio centre – keturios skirtingų kartų, bet vienos šeimos moterys, kiekviena jų atstovauja vis kitam laikmečiui. Romane atskleidžiami traumavę veikėjų išgyvenimai, apie kuriuos jos stengiasi viena su kita nekalbėti, pasirenka tylą, taip tarsi siekdamos užmiršti skaudžias patirtis. Prof. M. Hirsch, kalbėdama apie poatminties konceptą, akcentuoja šeimos prisiminimų reikšmę, skirtingų kartų santykį, nes poatmintis atsiranda, kai ankstesnė karta perduoda savo patirtį jaunesniesiems. A. Cicėnaitės romane iliustruojama priešinga situacija: nuolatinė veikėjų tylą blokuoja poatminties formavimąsi ir kartu nulemia šeimos narių susvetimėjimą.

Romane pateikiami veikėjų atsiminimai apie tarpukariu bei karo metais patirtus išgyvenimus yra fragmentiški, tarsi atkurti iš suskeldėjusios sąmonės. Vyriausios veikėjos Elžbietos gyvenimas apima beveik šimtmetį, jos asmenines tragedijas nulemia istorinis laikas. Pirmąjį pasaulinį karą ji pergyvena dar būdama paauglė, šis laikas palieka žymių jos išvaizdoje, o atmintyje tūno tik patirto siaubo nuotrupos: „Apvalūs skruostai įdubo ir pablyško, akys tapo rimtos, liūdnos, neperskaitomos. Vėliau iš tų kelerių karo metų ji prisimins nedaug, lyg kas nematoma šluoste būtų nutrynęs atmintį, palikęs tik kelis fragmentus, kad naktį nebūtų per daug baisu užmigti.“³¹ Tarpukaris Elžbietos atmintyje išlikęs kaip tikros meilės pajauta ir grįžtančio mylimo vyro laukimas. Antrasis pasaulinis karas iš šios veikėjos atima artimuosius, pokaris – kai kuriuos jų sugrąžina dvasiškai palaužtus, o veikėja, pavargusi laukti, sukuria šeimą su nemylimu vyru. Sovietmetis paženklintas jos vaikų mirtimis, galiausiai nebelieka jos gimtojo kaimo. Apie vidinius išgyvenimus Elžbieta su artimaisiais nekalba, yra atsiribojusi nuo politinių įvykių, tik iš nuogirdų sužino, kad pasibaigė ar prasidėjo karas.

²⁹ Juršėnaitė, Eimantė, „Vėl gyventi Lietuvoje pasvajojanti Vaiva Rykštaitė: kurį laiką šypsėjau si dirbtinai, dabar šypsena tikra“, *LRT*, 2020 kovo 13, žiūrėta 2025 vasario 10, <https://www.lrt.lt/vel-gyventi-lietuvoje-pasvajojanti-vaiva-ryksteite-kuri-laika-sypsojasi-dirbtinai-dabar-sypsena-tikra>.

³⁰ Rykštaitė, *Lizos butas*, 262.

³¹ Cicėnaitė, Akvilina, *Tylos istorija*. Vilnius: Alma littera, 2020, 17.

Netekčių skausmą veikia malšina susitelkdama į žmonos ir motinos, vėliau – senelės ir prosenelės vaidmenis. Nors šios veikėjos trauminės patirtis daugiausia nulemia istorinis laikas, jos pasakojime nuolat pabrėžiama savigrauža ir kaltės jausmas.

Kūrinyje veikėjos Veronikos (Elžbietos dukters) gyvenimo aprašymas atspindi istorinių aplinkybių visiškai sužlugdytą asmenybę. Ji miršta būdama dvidešimt penkerių, trauminės patirtys šią moterį sugniuždo, paskutiniaisiais gyvenimo metais jai telieka tyli egzistencija: „Visas Veronikos gyvenimas buvo tik karas, prieškaris ir pokaris, tik kraujas ir pamišimas, tik beprotybė ir akimirka meilės, o visa kita – tylą.“³²

Terosos (Elžbietos anūkės) istorija apima daugiausia sovietmetį: mergina puoselėja svajones pabėgti į miestą ir ten tapti aktoze. Išvykusi iš gimtojo kaimo, ji greitai susiduria su niūria realybe ir, suvokdama, kad karjera taip ir liks svajonė, stengiasi prisitaikyti, sukurti „idealią“ šeimą, būti gera žmona ir motina. Visgi ši idilė greitai subyra – moteris lieka su vaiku ir kūdikiu ant rankų. Nors išgyvena vidinę sumaištį, išoriškai Teresa ir toliau stengiasi būti pavyzdinga motina. Ji užgniaužia jausmus, apsiriboja tylą ir taip nutolsta nuo vaikų, ypač dukters. Pasakojimas apie Teresą kartu praskleidžia sovietmečio kontekstą: „šviesios ateities“ pažadus, priespaudoje gyvenančių žmonių bandymus prasisukti, siekiant bent minimaliai pagerinti savo buitį, vertybių atsisakymą ir, svarbiausia, tylų gyvenimą bei prisitaikymą prie esamos situacijos.

Jauniausią veikėją Niką (Terosos dukterį) brandina nepriklausomybės atgavimo metas. Šios veikėjos istorijoje ryškus išsilaisvinimo siekis: ji nori daugiau sužinoti apie šeimos istoriją, nutraukti beveik šimtmečio tylą. Mergina šeimoje jaučiasi svetima, artimą ryšį palaiko tik su prosenele (Elžbieta), iš kurios yra perėmusi savigraužos ir kaltės jausmą. Nika gimsta vėlyvučiu sovietmečiu, auga tikėdama esamos santvarkos teisingumu, bet laikui bėgant jai kyla vis daugiau klausimų, galiausiai – visuomenės permainos tampa akivaizdžios. Kaip ir aptartame V. Rykštaitės romane, „Tylos istorijoje“ itin reikšminga sausio 13-oji. Jauniausioji veikia lemtingą naktį budi prie Parlamento, jaučia šio įvykio, kuris įsirašys į kolektyvinę atmintį, reikšmę. Kartu šis įvykis pažadina veikėjos priekaištus nuolat tylinčiai motinai ir prosenelei, jų tylą mergina prilygina nusikaltimui. Taip pat itin reikšmingas Teresos ir Nikos apsilankymas jau išnykusiame Sniegų kaime, kuriame teliko Elžbietos namų griuvėsiai. Jauniausiajai veikėjai susidūrimas su nežinoma praeitimi tampa lemtingas suvokiant, kad dėl šeimą kausčiusios tylos jai nebuvo perduota daugybė prisiminimų.

Šiame romane per tylos metaforą labiausiai išryškėja A. Assmann išskirtos automatinė ir konstruktyvioji užmaršties formos. Automatinė užmarštis daugiausia atsispindi per jauniausiosios veikėjos pasakojimą: jai nebuvo perduoti svarbūs šeimos prisiminimai, kai kurie epizodiškai pasirodantys giminaičiai yra jai visiškai nepažįstami žmonės, galiausiai net po prosenelės mirties likę daiktai kelia daugybę klausimų, o jų atsiradimo šeimoje istorija lieka paslaptis. Konstruktyvioji užmaršties forma ryški Teresos pasakojime: išsikrausčiusi į miestą, moteris stengiasi pabėgti nuo slegiančios praeities, pradėti kitą gyvenimą sukurdamą „naują“ šeimą, kuri bent išoriškai atrodytų ideali.

A. Cicėnaitės romano centre yra daugiausia istorinių aplinkybių nulemtos trauminės patirtys, kurias nesėkmingai bandoma užmiršti nutylint ir nereflektuojant skaudžių

³² *Ibid.*, 211.

išgyvenimų. Tyla kliudo formuotis šeimos istorijai ir įgalina automatinę užmarštį, nes reikšmingi prisiminimai neperduodami iš kartos į kartą. V. Rykštaitės romane akcentuojamas atminties ir užmaršties susikryžiuojimas, individualių prisiminimų nepatikimumas. Nostalgijos jausenos kūrinys maskuoja ne tik istorinio laikotarpio neigiamus aspektus, bet ir individualius trauminius išgyvenimus, kuriuos nulemia disfunkcinė šeima. Protagonistės-pasakotojos praeities refleksija, galima sakyti, atspindi terapinę užmarštį, kuri skatina savivoką.

Išvados

Paralelinių istorijų romanas sudaro sąlygas aktualizuoti skirtingas (e)migracines patirtis. D. Staponkutės romane „Vivat regina!“ per tris skirtingus personažus išryškinami trys savo vietos ieškančių žmonių tipai. Kūrinyje galima atpažinti S. P. Moslundo apibūdintą skirtingą tapsmo greitį: lėtą emigracinį tapsmą, kai identifikuojamasi tik su tėvyne, jos ilgimasi, o nauja vieta išlieka svetima, ir greitą tapsmą, kai priimančioji šalis tampa netgi reikšmingesnė už kilmės vietą, juntamas tapatybės dvilypumas. Taip pat kūrinyje akcentuojamas transnacionalus veikimas ir atsisakymas įsivietinti, t. y. apsisprendimas nesieti konkrečios vietos su namų samprata.

Sovietinės, posovietinės ir tragiškos istorinės praeities refleksijose daugiausiai dėmesio skiriama atminčiai ir užmarščiui, jų susikryžiuojimui, taip pat poatminties reikšmei formuojant šeimos istoriją. A. Cicėnaitės romano „Tylos istorija“ ašis yra istorinio laikotarpio nulemtos individualios trauminės patirtys, kurios užgniaužiamos pasirenkant tylą. Kūrinyje nuolatinė veikėjų tyla blokuoja poatminties formavimąsi ir nulemia šeimos narių susvetimėjimą. V. Rykštaitės romane „Lizos butas“ istorinis kontekstas yra fonas, labiau orientuojamasi į individualias patirtis ir mikroaplinkos įtaką asmenybės formavimuisi. Praeities refleksiją lydi nostalgijos jausenos, kurios užgožia trauminius išgyvenimus. Abiejuose romanuose randamos A. Assmann apibrėžtos užmaršties formos. A. Cicėnaitės romane automatinė užmarštis pasireiškia per kitai kartai neperduotus prisiminimus, išnykusio kaimo vaizdinį, V. Rykštaitės romane – per kintančią, atsinaujinančią vaikystės erdvę. „Tylos istorijoje“ veikėjos siekis iš kaimo pabėgti į miestą, ten susikurti naują gyvenimą ir šeimą iliustruoja konstruktyviosios užmaršties formą. „Lizos bute“ praeities refleksija tampa terapinės užmaršties įrankiu, kuris leidžia atidžiau pažvelgti į asmenybę formavusius veiksnius.

Literatūra

Assmann, Aleida, „Memory, Individual and Collective“, in Goodin, Robert ir Tilly, Charles (eds.), *The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2006, 210–224.

Assmann, Aleida, *Užmaršties formos*. Vilnius: Kultūros barai, 2021.

Bernotaitė, Sandra, „Trečiosios vertės gimimas Akvilinos Cicėnaitės romane „Anglų kalbos žodynas“, *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos* 2 (2022), 201–208.

- Budreckaitė, Valda, „Glaudžiai įsipynusi į dabartinį Nepriklausomybės laikotarpį: posovietinės transformacijos vieta socialinės atminties žemėlapyje šiuolaikinėje Lietuvoje“, *Filosofija. Sociologija* 34 (4) (2023), 410–421.
- Cicėnaitė, Akvilina, *Tylos istorija*. Vilnius: Alma littera, 2020.
- Daukšas, Darius, „Namai „čia“ ir „ten“: namų konstravimo sampratos (lietuviškoje) migracijoje“, *Lituanistica* 3 (2021), 230–243.
- Juršėnaitė, Eimantė, „Vėl gyventi Lietuvoje pasvajojanti Vaiva Rykštaitė: kurį laiką šypsojasi dirbtinai, dabar šypsena tikra“, *LRT*, 2020 kovo 13, žiūrėta 2025 vasario 10, <https://www.lrt.lt/vel-gyventi-lietuvoje-pasvajojanti-vaiva-ryksteite-kuri-laika-sypsojasi-dirbtinai-dabar-sypsena-tikra>.
- Kačkutė, Eglė, „Apie kultūrinį (ne)priklausymą“, *Bernardinai*, 2013 gruodžio 28, žiūrėta 2025 sausio 23, www.bernardinai.lt/2013-12-28-egle-kackute-apie-kulturini-ne-priklausyma/.
- Koss, Melanie D., “Young Adult Novels with Multiple Narrative Perspectives: The Changing Nature of YA Literature”, *The ALAN Review*, 2009, vol. 36, no. 3, <https://doi.org/10.21061/alan.v36i3.a.9>.
- Laurušaitė, Laura, *Literatūra, mobilumas, imago: lietuvių ir latvių XXI a. (e)migracijos patirtys*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019.
- Moslund, Sten Pultz, *Migration Literature and Hybridity: The Different Speeds of Transcultural Changes*. London: Palgrave Macmillan, 2010.
- Opolskaitė, Daina, „Dalia Staponkutė: Nieko nėra, tik ugnis“, *Metai* 10 (2024), žiūrėta 2025 vasario 9, <https://www.zurnalasmetai.lt/?p=22864>.
- Rykštaitė, Vaiva, *Lizos butas*. Vilnius: Tyto alba, 2017.
- Satkauskytė, Dalia, „Lėtas tarpkultūrinis tapsmas“ ir jo vertės naujausioje lietuvių emigrantų literatūroje“, *Žmogus ir žodis* 2 (2012), 31–38.
- Staponkutė, Dalia, *Vivat regina!* Vilnius: Apostrofa, 2024.

Gintarė NAVAKAUSKAITĖ

Vytautas Magnus University, Lithuania

REFLECTIONS ON THE PAST IN THE NOVELS OF DALIA STAPONKUTĖ, AKVILINA CICĖNAITĖ, AND VAIVA RYKŠTAITĖ

Summary. In contemporary (e)migrant prose, individual experiences are depicted against the backdrop of global challenges, and autobiographical elements are being replaced by reflections on the intersections of different historical and cultural realities. There is an increase in novels that rethink the soviet and post-soviet past. This article examines the (e)migrant experiences depicted in Dalia Staponkutė's parallel-narrative novel *Vivat regina!* and analyzes the individual and collective experiences reflected through past reflections in Vaiva Rykštaitė's novel *Lizos butas* and Akvilina Cicėnaitė's novel *Tylos istorija*. The article reveals that the form of the parallel-historical novel provides an opportunity to highlight three distinct (e)migrant experiences, highlighting transnational action and the varying speeds of emigration becoming. In the reflections on the soviet, post-soviet, and tragic historical past, the intersection of (post)memory and forgetting is emphasized, along with traumatic experiences.

Keywords: contemporary (e)migrant prose, memory, forgetting, transnationality, (post-)soviet past.